

**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР У КОНТЕКСТІ
ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИБОРІВ
ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2002 РОКУ
НА ПРИКЛАДІ м. МАРІУПОЛЯ)**

Проблема ефективності політичних програм у виборчій кампанії є однією з найбільш гострих для сучасної політичної ситуації в Україні. Світовий досвід довів, що передвиборча програма є одним із важливих факторів у процесі досягнення загальної перемоги на виборах, і одночасно є одним з вагомих чинників впливу на політичні вподобання виборців. У країнах розвинутої демократії політична програма виконує функції ідентифікації певної політичної сили або окремого кандидата, вважаючись їхнім головним здобутком та, відповідно, програмою розвитку певного суспільства та держави на кілька наступних років. Водночас слід зазначити, що, пропонуючи певну політичну програму, кандидати на отримання влади несуть повну відповідальність за виконання програмних настанов не лише перед населенням країни, а й, насамперед, перед власною партією чи тими силами, які висували кандидата.

Доволі актуальним питанням є етнонаціональний фактор щодо ефективності політичних програм кандидатів у народні депутати України.

Питанню ефективності політичних програм присвячені роботи зарубіжних дослідників Д. Батлера, Б. Бірельсона, Дж. Бредфорда Делонга, Х. Годе, Л. Гроссмана, К. Дойча, Д. Істона, Д. Куа, П. Лазарсфельда, У. Липпмана, Н. Негропonte, Л. Пая, А. Етціоні, українських вчених Н. Костенка, В. Бадрака [1], В. Бебика [2], Т. Джиги [4], О. Мелешенко [5], Г. Почепцова [9; 10; 11], Д. Яковлева [14], В. Шкляра [13], російських дослідників Т. Андреевої, Е. Блажнова, С. Блека.

Фактичну основу дослідження склали матеріали проведеного автором аналізу публікацій видань під час виборчої кампанії, аналізу політичних програм, соціологічних опитувань та прогнозів політико-аналітичних установ, а також конкретних подій виборчого процесу, що відбувалися і були прямо пов'язані з пресою Маріуполя, Донецької області, України в цілому, а саме – ролі етнонаціонального фактору в контексті політичних програм.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні та визначенні компонентів етнонаціонального характеру в контексті політичних програм під час передвиборчих кампаній в Маріуполі, аналізі передвиборчих програм як одного з основних інструментів інформаційно-комунікативних технологій.

Об'єктом дослідження виступає передусім комплекс засобів політичної діяльності, що мають вплив на етнопонаціональну сферу життя суспільства, прояви етнопонаціонального фактора у сфері політичного життя суспільства на прикладі передвиборчих програм як основних систем інформаційно-комунікативних технологій виборчої кампанії 2002 року в Маріуполі.

Предмет дослідження розміщується у просторі, що охоплює взаємодію між політикою та етносами, взаємозв'язки і взаємовплив етнічності і політики в рамках політичних програм.

При дослідженні теми автор виходив з вимог загальнонаукових, філософських та політологічних принципів пізнання, а саме: принципів детермінізму, системності, синергетичного визначення історії політичної думки у сфері інформаційно-комунікативних технологій та історизму.

Недостатня розробленість передвиборчих програм політичних партій та блоків, окремих кандидатів залишається однією з найгостріших проблем в процесі проведення виборчих кампаній в сучасній Україні. Світовий досвід довів, що передвиборча програма є одним з важливих факторів у процесі досягнення загальної перемоги на виборах, одночасно вона є одним з вагомих чинників впливу на політичні уподобання виборців. В країнах розвинутої демократії політична програма виконує функції ідентифікації певної політичної сили або окремого кандидата, вважаючись їхнім головним інтелектуальним надбанням та, відповідно, проєктом розвитку певного суспільства та держави на кілька наступних років. Одночасно слід зазначити, що, пропонуючи певну політичну програму, кандидати на отримання влади несуть повну відповідальність за виконання програмних настанов не лише перед населенням країни, а й, насамперед, перед власною партією чи тими силами, що висували кандидата.

В цілому передвиборча програма спрямована на досягнення таких цілей:

- отримання та закріплення за політичною силою або кандидатом підтримки та схвалення власних стабільних прихильників: активістів-волонтерів; фінансових донорів, які забезпечують тим самим захист своїх економічних та фінансових інтересів; частину номенклатури, яка пов'язує свої очікування з приходом до влади даної політичної сили чи окремого кандидата;
- рекламування та пропагування політичної сили чи окремого кандидата в очах тієї частини електорату, що досі не визначилася з власними уподобаннями, насамперед молоддю. Відсутність чітко окреслених політичних інтересів серед значної

частини цієї категорії населення дозволяє впливати на їхній політичний вибір шляхом створення привабливих гасел та популярних вимог. При цьому слід брати до уваги нестабільність цих уподобань та необхідність проведення постійного інформування з метою підтримання інтересу до кандидатів серед тих, хто ще не визначився з вибором. Оскільки таких – переважна частина суспільства, політична програма спрямована насамперед на них;

- дестабілізація, спроба розколу серед безсумнівних політичних суперників, які будуть змушені шукати адекватних відповідей на вимоги “ворожої” передвиборчої програми. Тим самим будуть змінені головні напрями діяльності суперників, передусім, на захист власних позицій в тих чи інших питаннях політики, економіки, соціального забезпечення, одночасно зменшиться рівень критики власної політичної програми кандидата. При цьому можлива поява нових прибічників шляхом висунення чітких програмних пунктів, які пропонують нові шляхи виходу з існуючої ситуації.

При цьому передвиборча програма виконує такі функції:

- інформативна – доступне викладення основних пунктів програми перетворень, які збирається проводити кандидат;
- створення сприятливого іміджу, який відповідає певній ситуації в суспільстві, формування індексу “свій” в системі ідентифікації “свій – чужий”;
- стабілізаційна – створення в очах місцевої номенклатури та бізнес-еліти феномену передбачуваності наступних дій кандидата. Це дозволяє зробити висновок про безпеку приходу до влади певної політичної сили чи кандидата для корпоративно-номенклатурних та бізнес-інтересів місцевої еліти.

Передвиборча програма передбачає наявність документально закріплених поглядів кандидата чи політичних сил на ситуацію, що склалася, а також шляхи її реформування. Світовий досвід доводить, що передвиборча програма повинна включати до себе не більше, ніж 2-3 основних компоненти, що залежать від ситуації, що склалася в суспільстві. Так, наприклад, під час Великої депресії 1929-1933 рр. Ф.Д. Рузвельт запропонував у своїй програмі створити для американського суспільства систему соціального захисту, що стало в умовах жорсткої економічної кризи та відсутності соціальних гарантій бажаною панацеєю від усіх соціальних хвороб. Однак менше ніж за 50 років по тому кандидат у президенти США Р. Рейган ризикнув запропонувати обмежити соціальні виплати заради розвитку і модернізації

американської економіки, що знову спрацювало. Схожі зміни в свідомості електорату спостерігались і в інших країнах. Це доводить необхідність наявності в передвиборчій програмі вимог як економічного, так і соціального характеру. Вони повинні залежати від існуючої ситуації в економіці і соціальній сфері діяльності суспільства.

Сучасне становище ННД (нових незалежних держав), зокрема України, передбачає наявність в передвиборчих програмах вимог політичного характеру. Інтерес до внутрішньої та зовнішньої політики на даний момент продовжує вважатися одним з домінуючих факторів впливу на сучасне пострадянське суспільство. Це, в свою чергу, передбачає висунення або вимог, орієнтованих на розвиток національно-державного будівництва, або вимог відверто реваншистсько-ностальгічного характеру. При цьому слід враховувати регіон проживання, вік, рівень освіти електорату. Одночасно слід пам'ятати, що, безсумнівно, актуальні внутрішньо- та зовнішньополітичні орієнтири кандидатів втрачають свою привабливість на виборах до місцевих органів влади, де виборців насамперед хвилюють проблеми соціально-економічного характеру. В умовах економічної і соціальної нестабільності особливого значення набувають вимоги національного відродження, пошуку та ідентифікації зовнішніх і внутрішніх ворогів, винуватців національного приниження.

Таким чином, основними компонентами передвиборчої програми є пункти, що стосуються вимог соціального, економічного, політичного, екологічного характеру.

Актуальними компонентами передвиборчої програми є пункти, що торкаються вимог етнонаціонального характеру.

Перш за все слід визначитися у питанні: що таке “етнонаціональний фактор”, як і у яких сферах суспільного життя він проявляється?

Л.Є. Шкляр розкриває зміст поняття “етнонаціональні чинники” як такого, що характеризується сталими ознаками життєдіяльності, тобто культури, способу життя, духовних орієнтирів тощо, які набувають прояву соціальних ознак та мотивів політичної поведінки етносу або нації. За певних обставин ці чинники стають детермінантами, що рухають етнонаціональні спільноти до самоорганізації на засадах етнічних та національних інтересів як джерела етнодержавотворення [13, с. 11]”.

Суттєвий зміст поняття прояснюється певною мірою лише після розкриття його генези. Суспільні відносини проявляються передусім як інтереси. Отже, етнонаціональний фактор – це приведений в дію реальний потенціал етнічної спільноти, який безпосередньо чи опосередковано впливає на розвиток соціальних процесів у суспільстві в

цілому, виступає в ролі їх причини, визначаючи тою чи іншою мірою їх характер або ж окремі риси [7, с. 27].

Аналіз політичних програм на виборах 2002 року в місті Маріуполі дозволяє говорити про кілька характерних особливостей, властивих як українським реаліям взагалі, так і ті, що відображають безпосередньо місцеву специфіку. Ці фактори полягають у такому:

- пріоритетне значення проблем соціального розвитку, в першу чергу, реформи медичного обслуговування, освіти, соціального страхування; вирішення проблем безробіття та створення нових робочих місць; підвищення заробітної платні вчителям та лікарям;
- вплив великих металургійних та машинобудівних підприємств на ситуацію в місті, в тому числі — на виборчу кампанію. В зв'язку з цим важливим для благополуччя городян є подальший інтенсивний розвиток промислових підприємств міста;
- надзвичайно складна екологічна ситуація, що є на сьогоднішній день в Маріуполі;
- розвиток курортної бази Маріуполя, перетворення його на сучасний центр відпочинку мешканців та гостей міста.

Що ж стосується національного питання, то воно найбільш яскраво представлене в наведених нижче політичних програмах кандидатів у народні депутати України по одномандатному виборчому округу №55 (м. Маріуполь).

Так, С.А. Матвієнков (блок “За Єдину Україну”) вирішення національного питання бачив так: “Негайно ратифікувати Європейську Хартію регіональних мов. Це запорука захисту реальних інтересів людей різних національностей для всіх регіонів країни, а там, де переважає російськомовне населення, – запровадження офіційного статусу російської мови” [8, с. 4].

Проблема національного, духовного відродження займає пріоритетне місце в програмі самовисування А.М. Сопільника: “Народ без духу, без патріотизму, без національної гордості – інвалід, який неспроможний бути архітектором свого великого майбутнього”. У цілому в питанні міжетнічних відносин програма вирізняється своєю толерантністю. Своє призначення кандидат вбачав у здійсненні духовної революції.

Це перш за все:

- Повернення національного духу, честі та гонору в душі денационалізованих українців, які втратили рідну мову, менталітет. Вони мають стати повноцінними синами і доньками своєї матері Русі-України.

- Створення атмосфери братерства, любові та рівності між народами-русичами (українцями, росіянами, білорусами) та іншими народами України. Ліквідація міжнаціональної, міжрегіональної ненависті.
- Впровадження нової української ідеї, тобто нового українського патріотизму та взаємодії на багатонаціональній основі задля побудови заможної демократичної держави [12, с. 3].

Даний кандидат є одним з небагатьох у Донецькій області, хто відводить національній проблематиці доволі значне місце. Він намагається визначити особливу “українську ідею”, хоча її формулювання, мабуть, не відрізняється від загальнодержавного курсу. В цілому в його програмі привертає увагу, по-перше, пріоритет національного відродження українців; по-друге, об’єднання українців, росіян, білорусів в одну категорію – русичі, які виокремлюються серед інших народів України; по-третє, прагнення “ліквідувати міжнаціональну, міжрегіональну ненависть” означає, що кандидат вважає реальним існування останньої в міжетнічних відносинах в Україні [12, с. 3].

Національна тематика в політичній програмі самовисування С.В. Гайдарова присутня лише у кількох чинниках, що стосуються переважно становища титульної нації:

- “Закони – справедливі, головне – стабільні, які спрямовані на захист національних інтересів України, тобто її народу, незважаючи на національність людини. Всі ми українці.
- Держава – гарант збереження національного миру та спокою, гарант розвитку громадянського суспільства. Привертає увагу визначення головної функції держави – “гарант міжнаціонального миру”.
- Культура – вияв самобутності народів України. Держава гарантує всебічний розвиток культури.
- Духовність є носієм віри, надії, любові. Держава повинна зробити все для утворення єдиної помісної Православної Української Церкви” [12, с. 3].

Р.М. Мойсідіс (Блок Наталі Вітренко, член ПСПУ) вбачає вирішення національного питання у визнанні української і російської мов рівноправними в Україні; рівноправність релігій та свобода у відправленні релігійних обрядів; розвиток національних театрів, закладів мистецтв та народної творчості. Можливо, акцентування підтримки національних театрів не випадкове і розраховане на отримання симпатій національних меншин Приазов’я, окремі з яких (греки, євреї) зазнають труднощів з організацією національних театрів, а розвиток національного театрального мистецтва вважають одним з найважливі-

ших культурних завдань. Важливо відзначити, що і сам кандидат належить до єврейської громади.

Самовисуванець С.В. Потапов акцентує увагу на необхідності запровадження статусу російської мови як державної, але лише за умови внесення змін до Конституції.

В.В. Назаренко наголошував на запровадженні в Україні подвійного громадянства, рівноправності російської й української мов [12, с. 3].

С.П. Гаєвець у переліку своїх завдань останнім пунктом визначив: “Російській мові – статус офіційної мови в Україні” [12, с. 3].

О.П. Колоніарі (Блок “За Єдину Україну”) відродження національної культури пов’язував, насамперед, з матеріальним забезпеченням цього процесу та справедливим оподаткуванням. Серед проблем, які вимагають негайного вирішення, кандидат зазначав невизначеність у відносинах з Росією та статусом російської мови [6, с. 5].

Сучасний досвід використання передвиборчих програм в Україні доводить існування кількох визначальних факторів.

По-перше, програми, в основному, являють собою не реальні пропозиції нових шляхів розвитку суспільства, а перелік громіздких, і, в більшості своїй, популістських гасел, що виражали передбачувані сподівання населення.

По-друге, програми різних за ідеологією політичних сил часто не відрізнялися між собою програмними настановами, що свідчить про нерозвиненість ідеологічної бази більшості українських політичних гравців.

По-третє, програмні настанови часто не відповідають змінам, що відбуваються в суспільстві. Прийняті 5-8 років назад, вони до цього часу складають основу передвиборчих програм. При цьому основні сподівання на перемогу покладаються або на традиційні політичні уподобання тих чи інших верств населення, або на виборчі технології чи прихований адмінресурс.

Логічним наслідком цих явищ є недовіра значної частини електорату до політичних програм, які вважаються лише передвиборчими “приманками” для населення. У свою чергу, невиконання програмних настанов політичними партіями та окремими кандидатами призводить до посилення недовіри суспільства до передвиборчих програм. Таким чином, визначаючись зі своїми політичними уподобаннями, виборці змушені керуватися особистими симпатіями до того чи іншого кандидата, їхньою політичною “легендою” та поведінкою, яка імponує населенню.

Таким чином, на сьогоднішній день в українському суспільстві передвиборчі програми не виконують усього обсягу завдань, які зазвичай покладаються на них. Для політичних партій та окремих кан-

дидатів доволі актуальним є розробка реальних чітких програм, здатних дійсно зацікавити виборців та змінити існуюче критичне ставлення до них на більш сприятливе. Автор вважає, що необхідно відкинути принцип створення універсальних програм-панацей, запропонувавши замість цього чіткі, детально викладені, хронологічно локалізовані шляхи вирішення соціальних, економічних, політичних та міжетнічних проблем [3, с. 154-163].

Аналіз передвиборчих програм на виборах 2002 року в місті Маріуполі показав недостатнє врахування етнонаціонального фактору. Це мало свій вплив на ефективність політичних програм. У багатостітнічній за складом населення країні будь-яке рішення державного органу чи органу місцевого самоврядування, публікація, культурний чи політичний захід можуть набути етнічного відтінку, сприяти зміцненню міжетнічного миру або ж руйнувати цей мир.

1. Бадрак В. Імідж кандидатів на посаду президента України / Українська журналістика в контексті світової: Зб. наук. праць. Вип. 3 / За заг. редакцією проф. В.І. Шкляра. – К.: Центр вільної преси, 1999. – С. 19-41. 2. Бебик В.М. Маркетинг та менеджмент виборчої кампанії (методичні рекомендації). – К., 1997. 3. Дегтеренко А.М., Булик М.В. Політичні програми як фактор впливу на суспільство на прикладі виборів до Верховної Ради України в 2002 р. в м. Маріуполі // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского: Научный журнал. – 2004. – Т. 17(56). Политические науки. – №2. – С. 154-163. 4. Джига Т.В. Застосування елементів відеориторики в політичній рекламі // Наукові записки Інституту журналістики. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2001. – Том 5. – С. 84-87. 5. Мелещенко О.К. Комп'ютерні і телекомунікаційні технології як гарант інтеграції журналістики України в світовий інформаційний простір. – К.: Центр вільної преси, 1998. 6. Михайлов М.А. Колоніари: я несу политическую и моральную ответственность за свои обязательства // Приазовский рабочий. – 2002. – 15 марта. – С. 5. 7. Надолішний П.І. Етнонаціональний фактор адміністративної реформи в Україні: проблеми теорії, методології, практики: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – С. 27. 8. Народный депутат Сергей Матвиенков // Приазовский рабочий. – 2002. – 19 января. – С. 4. 9. Почепцов Г. Вступ до інформаційних війн. – К., Центр вільної преси, 1999. 10. Почепцов Г. Как становятся президентами: избирательные технологии XX века. – К., 1999. 11. Почепцов Г. Паблик рилейшенз, или Как успешно управляют общественным мнением. – М.: Центр, 1998. 12-

. Програми кандидатів у народні депутати України по одномандатному виборчому округу № 55 // Приазовський робочий. – 2002. – 19 лютого. – С. 3. 13. Шкляр Л.Є. Етніонаціональні чинники державотворення: політологічний аналіз: Автореф. дис. ... д-ра політичних наук. 23.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 1996. – С. 11. 14. Яковлев Д.В. Политический процесс в правовом государстве: роль СМИ // Правова держава: Зб. наук. пр. – Одеса: Астропринт, 2000. – № 2. – С. 116-123.

Л. Ляпіна

ПРАВА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

Етніонаціональне розмаїття – характерна ознака сучасних країн світу. За останніми оцінками, у ста вісімдесяти чотирьох незалежних державах налічується понад шістьсот мовних та п'ять тисяч етнічних груп [1].

Етнічні відмінності породжують і низку істотних проблем, що стають причиною розбіжностей і протистоянь. Зокрема, етніонаціональні меншини все гостріше ставлять питання про забезпечення їхніх прав на розвиток і функціонування рідної мови, на регіональні автономії, на участь у політиці, на освіту, претензії на землю тощо. Знаходження політично життєздатних відповідей на ці питання, що є нині нагальною проблемою для демократичних країн, сприяло б забезпеченню консенсусу, міжетнічного миру і справедливості.

У сучасній етнополітологічній і правовій думці існують різноманітні обґрунтування прав етніонаціональних спільнот, серед яких, на наш погляд, науково-теоретичний інтерес викликають ліберальний підхід, комунітаризм та “концепція усвідомленого плюралізму”.

Об'єктом даного дослідження є права етніонаціональних спільнот, а предметом – еволюція поглядів на права цих спільнот у межах ідейно-теоретичних концепцій лібералізму, комунітаризму та “усвідомленого плюралізму”.

Зі всієї гами складної і багатогранної проблеми автор статті визначив за мету висвітлення й аналіз сучасних концептуальних засад захисту прав етніонаціональних спільнот.

Досягнення поставленої мети здійснювалось на основі комплексного підходу з використанням і застосуванням таких принципів, як